

Ian Parker & David Pavón-Cuéllar

Ψυχανάλυση και Επανάσταση

Κριτική ψυχολογία
για τα κινήματα απελευθέρωσης

Μετάφραση: Ισιδώρα Στανιμεράκη

Πρόλογος: Μιχάλης Μεντίνης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση: Προς μια κριτική ψυχολογία της απελευθέρωσης	9
Πρόλογος	17
1. Εισαγωγή: Δυστυχία, διαλεκτική και απελευθέρωση	25
2. Ασυνείδητο: Αλλοτρίωση, ορθολογισμός και ετερότητα	59
3. Επανάληψη: Ιστορία, καταναγκασμός και ελευθερία.	91
4. Ενόρμηση: Σώμα, πολιτισμός και επιθυμία	121
5. Μεταβίβαση: Εξουσία, αντίσταση και ανάλυση.	149
6. Υποκειμενικός μετασχηματισμός: Χρόνος για κατανόηση και στιγμές για δράση	179

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

Προς μια κριτική ψυχολογία της απελευθέρωσης

Τι θα είχε απογίνει άραγε η Αντιγόνη αν, υποκύπτοντας στις παραινήσεις της Ισμήνης, επισκεπτόταν έναν ψυχολόγο για να βρει μια διέξοδο στη σύγκρουσή της με τον Κρέοντα; Ίσως να έφευγε εκνευρισμένη από την πρώτη κιόλας συνεδρία, κατηγορώντας τον ψυχολόγο για γενικόλογες φλυαρίες και σύμπλευση με τη λογική της εξουσίας, αλλά ίσως και όχι. Ίσως τελικά να συνέχιζε, βρίσκοντας μια κάποια διέξοδο και ανακούφιση από την ένταση και την πίεση των γεγονότων. Σε αυτήν την περίπτωση, θα ξεκινούσε να διερευνά το οικογενειακό, οιδιπόδειο (κυριολεκτικά) παρελθόν της, να επεξεργάζεται το πένθος της για τον νεκρό αδερφό της και να διαπραγματεύεται τον θυμό της. Σταδιακά, η αναστάτσή της θα καταλάγιαζε, η εναντιωματική ορμή της θα εξασθενούσε και η Αντιγόνη θα κατέληγε να αποδεχτεί τους νόμους και τις διαταγές του Κρέοντα ως την αναπόφευκτη, σχεδόν φυσική, πραγματικότητα στην οποία θα έπρεπε να προσαρμοστεί. Άλλωστε, ο στόχος της ψυχοθεραπείας, όπως συχνά διατυπώνεται από ψυχολόγους και ψυχοθεραπευτές διαφόρων προσεγγίσεων, δεν είναι άλλος από το να βοηθήσει τους ανθρώπους να προσαρμοστούν σ' αυτόν τον κόσμο, όχι να τον αλλάξουν.¹

Σε ένα άλλο υποθετικό σενάριο, ας μεταφερθούμε κάπου στις αρχές

---

¹ Για μια συζήτηση πάνω στον ψυχοθεραπευτικό λόγο της προσαρμογής την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, βλ. Mentinis, M. (2013). The entrepreneurial ethic and the spirit of psychotherapy: Depoliticisation, atomisation and social selection in the therapeutic culture of the 'crisis'. *European Journal of Psychotherapy and Counselling*, 15 (4): 361-374.

της δεκαετίας του '80 στη ζούγκλα Λακαντόνα του Νοτιοανατολικού Μεξικού και ας φανταστούμε ότι δεκάδες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) και διεθνείς ανθρωπιστικοί οργανισμοί, αφού έχουν λάβει τις ανάλογες χρηματοδοτήσεις, πραγματοποιούν διάφορα προγράμματα ψυχοκοινωνικής υποστήριξης για τους χιλιάδες ευάλωτους - έτσι τους αποκαλούν- Ιθαγενείς που ζουν εκεί (κάτι σαν αυτό που συμβαίνει στην Ελλάδα με τα στρατόπεδα φιλοξενίας μεταναστών). Αντί να συμμετέχουν σε επαναστατικές ομάδες και να συνωμοτούν ενάντια στο κράτος και τους γαιοκτήμονες, που είναι υπεύθυνοι για την εξαθλίωσή τους (αυτό που τελικά έκαναν), οι Ιθαγενείς αυτοί αντιμετωπίζουν τη δυσφορία και τον ψυχικό πόνο που προκαλούν η φτώχεια και η εκμετάλλευση παρακολουθώντας ψυχο-εκπαιδεύσεις για την «ανθεκτικότητα» και ατομικές συνεδρίες.² Τελικά, μπορούμε να υποθέσουμε, δεν εξεγέρθηκαν ποτέ, δεν έγιναν ποτέ Ζαπατίστας· απλώς, συνέχισαν να αντιμετωπίζουν τα προβλήματά τους με επισκέψεις στους ψυχολόγους. Ίσως αυτός να είναι και ο λόγος που τέτοιου είδους προγράμματα «ψυχικής φροντίδας» λαμβάνουν αδρές χρηματοδοτήσεις και ενισχύονται συνεχώς – ως μέσο ψυχολογικού επιπολιτισμού, αποπολιτικοποίησης και ελέγχου των επικίνδυνων πληθυσμών ανά τον κόσμο (καθώς και εξουδετέρωσης και ενσωμάτωσης των προοδευτικών ψυχολόγων).

Αποτελεί πλέον κοινή θέση για τις ριζοσπαστικές προσεγγίσεις, πως η ψυχολογία είναι μια συντηρητική επιστήμη, η οποία, έχοντας αποτύχει στις υποσχέσεις της να κάνει τη ζωή

---

2 Για μια αναλυτική σύζηση της κριτικής απόστασης του κινήματος των Ζαπατίστας με την ψυχολογία/ψυχοθεραπεία, βλ. Pavón-Cuéllar, D. & Mentinis, M. (2020). *Zapatismo y Subjetividad: Más allá de la psicología* (Ζαπατίστας και Υποκειμενικότητα: Πέρα από την Ψυχολογία). Μιτσοακάν, Μεξικό: Εκδόσεις Cátedra Libre.

των ανθρώπων καλύτερη, έχει αρκестεί στο να την κάνει χειρότερη, συμπλέοντας με την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων και την εξουσία. Ο ψ-λόγος έχει πλέον εξαπλωθεί και διεισδύσει στο πεδίο της κατανόησης και της ερμηνείας της πραγματικότητάς μας σε τέτοιο βαθμό, ώστε αυτή να γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτή μέσα από μια ψ-μεταγλώσσα -αυτό το ιδιαίτερο μοτίβο εξηγήσεων που αφορά στον (προβληματικό) εσωτερικό κόσμο του ατόμου- η οποία διευρύνει και βαθιάίνει άνευ προηγουμένου μια γενικευμένη συνθήκη από-πολιτικοποίησης και απάθειας και παθολογιοποιεί κάθε μορφή αντίδρασης απέναντι στις συνθήκες που ζούμε. Ακόμη και συντηρητικοί ψυχολόγοι -εκείνοι που διαθέτουν μια κάποια οξυδέρκεια- αντιλαμβάνονται πια πως τα όρια του *φυσιολογικού* έχουν στενέψει ασφυκτικά, με την ψυχολογία να συντρέχει εθελόδουλα τη λογική της ψυχιατρικής σε μια καθολική ψυχολογιοποίηση και ψυχιατρικοποίηση της δυσφορίας και την κατάτμηση και κατάταξη κάθε έκφρασης της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε κατηγορίες διαταραχών.³

Πέρα, όμως, από αυτές τις εμφανείς και πολυσυζητημένες πτυχές της ψυχολογιοποίησης και της ψυχιατρικοποίησης της ζωής, θα πρέπει να αναγνωρίσουμε και τους συγκεκαλυμμένους τρόπους με τους οποίους διακινείται και λειτουργεί ο ψ-λόγος, και οι οποίοι σχετίζονται συχνά με τις *καλές προθέ-*

3 Τα ζωηρά παιδιά έχουν εκλείψει δίνοντας τη θέση τους στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ· τα αισθήματα της απόγνωσης μπροστά στην εργασιακή επισφάλεια και την ανεργία έχουν μετονομαστεί σε κατάθλιψη· η εξεγερτικότητα και η άρνηση συμμόρφωσης με την αδικία αντιμετωπίζονται ως προβλήματα διαχείρισης θυμού· η αμφιθυμία και η κυκλοθυμία εντός συνεχώς μεταβαλλόμενου κοινωνικο-πολιτικού χώρου ορίζονται ως διπολική διαταραχή, και ου το καθεξής.

σεις της βιομηχανίας του ανθρωπισμού, με τις προοδευτικές δυνάμεις και τη ρητορική της *αλληλεγγύης* και της *κοινωνικής αλλαγής*. Ενδεικτικά, μπορούμε να σκεφτούμε πώς τα lockdown λόγω της επιδημίας covid-19 ενεργοποίησαν έναν ανθρωπιστικό/κινηματικό λόγο περί *ψυχικής φροντίδας*, ο οποίος επιχρωμάτιζε τα βαθιά αισθήματα κοινωνικής δυσφορίας ως *ψυχολογική ευαλωτότητα*, αντικαθιστούσε έννοιες όπως η αλληλοβοήθεια και η συντροφιά/κότητα με το σημαίνον *ψυχολογική υποστήριξη* και, εν τέλει, κατέληγε να ψυχολογιοποιεί την ίδια την αλληλεγγύη, καθιστώντας την ένα είδος ψυχολογικής παρέμβασης που άπτεται της αρμοδιότητας των ψ-ειδικών.⁴ Πουθενά δεν είναι πιο εμφανής η ιδεολογική λειτουργία αυτού του είδους της (εξ αριστερών) ψυχολογιοποίησης από ότι στο πεδίο του λεγόμενου *μεταναστευτικού*, όπου η ρητορική της ψυχικής φροντίδας χρησιμοποιείται για να *εξευγενίσει* την αθλιότητα των camps/hotspots, να παρέχει ηθική νομιμοποίηση σε μια σειρά από πρακτικές περιορισμού της ελευθερίας των μεταναστών και να ενσωματώσει έντεχνα και διακριτικά τους προοδευτικούς ψυχολόγους στους κρατικούς μηχανισμούς διαχείρισης πληθυσμών.⁵

Οι τάσεις που τις τελευταίες δεκαετίες έφτασαν να είναι γνω-

4 Δεν ισχυρίζομαι πως δεν υπήρχαν/υπάρχουν άνθρωποι που έχουν ανάγκη φροντίδας, συντροφιάς, ψυχικής στήριξης, κτλ. Το επιχείρημα μου είναι συγκεκριμένο και αφορά στον τρόπο που αυτή η ανθρώπινη ανάγκη μπροστά στη δυσφορική νεοφιλελεύθερη συνθήκη, ψυχολογιοποιείται και μετατρέπεται σε πεδίο δράσης των ψ-ειδικών – γεγονός που (παρά τις καλές προθέσεις) βαθαίνει περαιτέρω και παγιώνει την αποδιοργάνωση των κοινωνικών σχέσεων.

5 Πα μια γενικότερη συζήτηση και προβληματισμούς πάνω σε αυτό το θέμα, βλ. Δήμητρα Μάτζαρη & Μιχάλης Μεντίνης (επιμ.), *Μεθοριακές Ψυχολογίες* (ετοιμάζεται, 2023).

στές ως *κριτική ψυχολογία*, κυρίως με επίκεντρο την αγγλοσαξονική ακαδημία (αλλά με πολλαπλές προσλαμβάνουσες από διάφορα και ετερογενή πεδία θεωρίας και δράσης), έχουν περιοριστεί σε μεγάλο βαθμό σε μία χρήσιμη μεν αλλά χλιαρή και ρεφορμιστική *κριτική στην ψυχολογία*, και έχουν ενσωματωθεί χωρίς καμία ιδιαίτερη δυσκολία εντός του ψ-συμπλέγματος και της πανεπιστημιακής ψυχολογίας ως μια διαφορετική, αλλά ακίνδυνη –και γι' αυτό ανεκτή- φωνή.

Σε επίπεδο μεθοδολογίας –αλλά και θεωρίας- οι σημαντικές δυνατότητες που διανοίγουν οι ρηγματώσεις που προκάλεσε πάνω στον μεθοδολογικό συντηρητισμό του κλάδου η αποκαλούμενη *στροφή στη γλώσσα*,⁶ συνήθως περιορίζονται σε άνευρες ερμηνευτικές-φαινομενολογικές αναλύσεις, οι οποίες προσδίδουν έναν τόνο καθημερινής αληθοφάνειας στις έρευνες, χωρίς όμως να παρεκκλίνουν από τις επιστημολογικές και οντολογικές παραδοχές της ποσοτικής μεθοδολογίας.⁷

Η ίδια ατονική κατάσταση παρατηρείται και στον χώρο της θεραπείας, όπου ο «κριτικός» θεραπευτικός λόγος τείνει να κενολογεί περί του «πολιτικού», χωρίς όμως ουσιαστική πρακτική παρεκτροπή ή απόκλιση από την πεπατημένη της ψυχοθεραπείας – κάτι που φυσικά αντανακλά και αντανακλάται σε αρκετές (θεωρητικά και μεθοδολογικά) επιδερμικές ψυχο-

6 Ως *στροφή στη γλώσσα* ορίζεται συνήθως η αρχική μεταστροφή στον κλάδο της ψυχολογία προς την ποιοτική μεθοδολογία, με κύριο εκπρόσωπο τον Rom Harré. Βλ., για παράδειγμα, Harré, R. & Secord, P.F. (1972). *The explanation of social behaviour*. Οξφόρδη: Blackwell.

7 Για μια συνοπτική κριτική της κριτικής ψυχολογίας και των κατευθύνσεων που έχει λάβει η ποιοτική μεθοδολογία, βλ. Parker, I. (2020). *Psychology through critical auto-ethnography: Academic discipline, professional practice and reflexive history*. Λονδίνο: Routledge.

θεραπευτικές προσεγγίσεις / εκπαιδεύσεις εντός των οποίων καταρτίζονται οι νέοι θεραπευτές. Τα προβλήματα και εδώ πολλά. Παρατηρείται, για παράδειγμα, η υιοθέτηση εννοιών (όπως αυτή της *ανθεκτικότητας*), χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η σημασία τους εντός της νεοφιλελεύθερης αναδιάταξης του ψυχοκοινωνικού.⁸ Το ίδιο ισχύει και για τον κοινωνικό κονστρουξιονισμό, του οποίου η αντι-ουσιοκρατική κριτική στην κατεστημένη/θεσμοθετημένη ψυχολογία αποσυνδέεται πλήρως από τις διασταυρώσεις της «μεταμοντέρνας» αυτής θεωρίας με τις απαιτήσεις και επιταγές του ύστερου (νεοφιλελεύθερου) καπιταλισμού για συνεχή εργασιακή κινητικότητα, ευελιξία, ευπλαστότητα και προσαρμοστικότητα.⁹ Παρομοίως, η μεταστρουκτουραλιστική θεωρία ενσωματώνεται συχνά από τις κριτικές ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις στην πιο απλοϊκή αντι-θεμελιωτική εκδοχή της, με όλες τις θέσεις και απόψεις να αποκτούν την ίδια αξία και την κατάρρευση της *αλήθειας* να οδηγεί σε έναν πολιτικό σχετικισμό.¹⁰ Τέλος, μπορούμε να παρατηρήσουμε την επιδερμική αντιμετώπιση -ή ακόμη και τη συνολική αποσιώπηση- των θεμάτων που αφορούν στη λει-

8 Για μια κριτική της ρητορικής της *ανθεκτικότητας* και των διασταυρώσεών της με τον νεοφιλελευθερισμό, βλ. Neocleus, M. (2013). Resisting Resilience. *Radical Philosophy*, 178: 2-7. Διαθέσιμο στο <https://www.radicalphilosophy.com/commentary/resisting-resilience>

9 Για μια σχετική κριτική συζήτηση του κοινωνικού κονστρουξιονισμού, βλ. Kvale, S. (2003). The church, the factory and the market: Scenarios for psychology in a postmodern age. *Theory and Psychology*, 13(5), 579-603. Βλ. επίσης, Parker, I. (2003). Psychology is so critical, only Marxism can save Us now. *Εισήγηση στο International Conference on Critical Psychology*, Μπάθ, Αύγουστος 2003.

10 Για μια σχετική συζήτηση σε σχέση με την αφηγηματική ψυχοθεραπεία, βλ. Huntington, J. F. (2001). A hermeneutical critique of narrative therapy. *Phd Dissertation*, California School of Professional Psychology, Berkeley.

τουργία της *επιστημονικής* αυθεντίας και των σχέσεων εξουσίας ανάμεσα σε θεραπευτές και θεραπευμένους, έτσι που ενισχύεται η προσωπολατρία και ευνοείται η δημιουργία ομάδων που, παρά τη χειραφετητική ρητορική τους, συγκροτούνται και συγκρατούνται από ψ-ειδικούς γκουρού.¹¹

Είναι στο πλαίσιο μια τέτοιας συνθήκης που θα πρέπει να κατανοήσουμε την προσπάθεια του *Ψυχανάλυση και Επανάσταση* να θέσει τις συντεταγμένες για μια κριτική ψυχολογία, η οποία θα κινείται πέρα από την ψυχολογία και την ψυχοθεραπεία ως έχουν και θα θέτει ρητά ως βάση της το πρόταγμα της απελευθέρωσης. Μια τέτοια κριτική ψυχολογία εκκινεί από το *απωθημένο της ψυχολογίας*,¹² δηλαδή την ψυχανάλυση, και δη τη λακανική ψυχανάλυση.

Σε αντίθεση με τον ίδιο τον Λακάν, ο οποίος οικειοποιούνταν φιλοσοφικές έννοιες και θεωρίες μέσα από δημιουργικές παρερμηνείες και ιδιοσυγκρασιακές αναγνώσεις – με τρόπο που επιδείκνυε έναν μεγάλο βαθμό αδιαφορίας προς την πιστότητα – πολλοί από εκείνους που ανέλαβαν να συνεχίσουν το έργο του, υιοθέτησαν μια δογματική ευλάβεια απέναντι στα

11 Τα παραδείγματα εδώ είναι πολλά. Όπως γράφει ο Ian Hodges (2008, σ. 19), ακόμη και στην αφηγηματική θεραπεία – που θεωρείται, από κάποιους, ως πρωτοποριακή και προοδευτική – οι Michael White και David Epston (1992), παρά τις αναφορές τους στον Φουκώ, «παρέχουν ελάχιστο αναστοχασμό πάνω στις δικές τους λογοθετικές πρακτικές/παρεμβάσεις και τον καθοριστικό ρόλο της αυθεντίας τους για την επιτυχία της προσέγγισής τους». Βλ. Hodge, I., (2008). *Queer dilemmas: The problem of power in psychotherapeutic and counseling practice*. Στο Lyndsey Moon (επιμ.), *Feeling queer or queer feelings: Radical approaches to counseling sex, sexualities and gender*. Οξφόρδη: Routledge, 2008, σ. 7-22.

12 Burman, E. (2017). *Deconstructing Developmental Psychology*, 3^η έκδοση. Λονδίνο: Routledge.

γραπτά του δασκάλου, διεκδικώντας το προνόμιο της ορθής ερμηνείας, συχνά χωρίς κριτική πολιτική σκέψη, και ψυχολογιοποιώντας και ψυχιατρικοποιώντας την ψυχανάλυση, στρέφοντας την προς συντηρητικές και κανονιστικές κατευθύνσεις.

Εδώ βρίσκεται ακριβώς και η σημασία του αν χείρας μανιφέστου, αφού οι συγγραφείς, δύο λακανομαρξιστές, επιστρέφουν στο πνεύμα του Λακάν διαμέσου του Μαρξ και διαβάζουν την ψυχανάλυση με τρόπο ανατρεπτικό, θεμελιώνοντάς την στις αρχές της πολιτικής απελευθέρωσης και επιμένοντας στην ανάγκη *αποκάθαρσης* των θεωρητικών της διεργασιών και εννοιών. Είναι σημαντικό, γράφουν οι Parker και Ραβόν-Κιέλλαρ, να διαχωριστεί η ριζοσπαστική ψυχανάλυση, που εμπνέει, τροφοδοτεί και συμμαχεί με τα κινήματα απελευθέρωσης, από την ψυχανάλυση που εκφυλίζεται ως μια ιδιωτική πρακτική που, μεταξύ άλλων, χαρακτηρίζεται από συντηρητισμό και αντιδραστικές αντιλήψεις. Η λακανική ψυχανάλυση ως κριτική *ψυχολογία* μπορεί να αποτελέσει μια διαδικασία πρακτικής (συλλογικής) αυτό-διερεύνησης που μας επιτρέπει να αλλάξουμε τη σχέση μας με τον κόσμο και τον εαυτό μας, να βραχυκυκλώσουμε το ένστικτο του θανάτου και να αντισταθούμε στην ψυχολογιοποίηση και τη θεραπευτικοποίηση.

Μιχάλης Μεντίνης
Μυτιλήνη, Φεβρουάριος 2023

Πρόλογος

Αυτό το μανιφέστο έχει γραφτεί για τα κινήματα απελευθέρωσης και για έναν καλύτερο κόσμο. Απευθύνεται σε άτομα και ομάδες που αγωνίζονται ενάντια στην καταπιεστική, εκμεταλλευτική και αλλοτριωτική πραγματικότητα της εποχής μας και αφορά στον τρόπο που σχετίζεται η εξαθλιωμένη εξωτερική πραγματικότητα της ζωής με την «εσωτερική» μας ζωή, τη λεγόμενη «ψυχολογία» μας, η οποία μοιάζει να βρίσκεται κάπου εκεί «μέσα μας», άλλοτε παραιτούμενη από την πραγματικότητα και άλλοτε επαναστατώντας εναντίον της. Οφείλουμε να επαναστατήσουμε τώρα, τόσο για τους άλλους όσο και για εμάς τους ίδιους.

Κάποιες φορές νιώθουμε ότι η επανάσταση σε προσωπικό επίπεδο δεν μπορεί να προκύψει από μέσα μας, να βρει μια δίοδο διαφυγής και να μετατραπεί σε δράση· μοιάζει με ένα σαράκι που τρώει τα σωθικά μας και μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στη ζωή μας· και σε αυτήν την περίπτωση είναι πολύ πιθανό να ακούσουμε ότι πάσχουμε από κάποια ψυχολογική διαταραχή.

Η κοινωνία, η μαζική κουλτούρα, καθώς και κάθε λογής ψ-ειδικοί, έχουν εκπαιδευτεί ακριβώς για να αναγάγουν πολλά από τα προβλήματά μας στο επίπεδο της ατομικής ψυχολογίας. Τα προβλήματα μοιάζουν να είναι «ψυχολογικά», αλλά δεν είναι. Με ποιον τρόπο, λοιπόν, οφείλουμε να τα πολιτικοποιήσουμε; Πώς μπορούμε να παλέψουμε το «έξω» και τις ρίζες που έχει βγάλει «μέσα» μας;

Η σχέση ανάμεσα στο «εσωτερικό» μας και στον «εξωτερικό»

κόσμο είναι κομβικής σημασίας για τα απελευθερωτικά κινήματα. Εξ ου, τα κινήματα μπορούν να επωφεληθούν από την ψυχανάλυση – η οποία διαμορφώθηκε πρώτα και κύρια ως μια κλινική προσέγγιση που αφιέρωσε πάνω από έναν αιώνα για να συλλάβει την ενδόμυχη σχέση ανάμεσα στην πραγματικότητα και σε αυτό που νιώθουμε βαθιά μέσα μας. Οφείλουμε να κατανοήσουμε τη φύση αυτής της σχέσης με τη βοήθεια διαφορετικών προσεγγίσεων, συμπεριλαμβανομένων και των ψυχαναλυτικών, προκειμένου να αγωνιστούμε ενάντια σε ό,τι μας καταπιέζει, μας εκμεταλλεύεται και μας αποξενώνει, αλλά και για να χτίσουμε μια πρακτική εναλλακτική στον καπιταλισμό, τον σεξισμό, τον ρατσισμό και τις νέες μορφές αποικιοκρατίας.

Ψυχανάλυση

Τι είναι η ψυχανάλυση; Η ψυχανάλυση είναι μια θεραπευτική πρακτική που επινοήθηκε από τον Σίγκμουντ Φρόυντ στην Ευρώπη του ύστερου 19^{ου} αιώνα ως μια εναλλακτική στο κυρίαρχο ρεύμα των ψυχιατροποιημένων προσεγγίσεων της δυσφορίας. Ο ψυχαναλυτής, αντί να υποβάλει τους ανθρώπους που υποφέρουν σε διάφορες μορφές εγκλεισμού, επώδυνες σωματικές θεραπείες και ναρκωτικές ουσίες, συναντά τον πελάτη ή τον ασθενή του, αυτόν που σήμερα αποκαλούμε «αναλυόμενο», στην κλινική πρακτική του. Το έργο του συνίσταται στο να *ακούει* το ομιλούν υποκείμενο, παρέχοντάς του έναν ιδιότυπο χώρο εμπιστοσύνης όπου μπορεί να μιλήσει για τη δυσφορία του, και να ακούσει τις συνδέσεις που αναδύονται ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν στα ίδια του τα λόγια – συνδέσεις πρωτάκουστες.

Οι κλασικές απεικονίσεις ενός αναλυόμενου ξαπλωμένου στο ντιβάνι δεν απέχουν πολύ από την πραγματικότητα, ωστόσο η εικόνα ενός αναλυτή που κρατάει σημειώσεις, βγάζει διαγνώσεις και προσφέρει απλόχερα σοφές ερμηνείες είναι κάπως παραπλανητική. Η ψυχανάλυση ανοίγει έναν χώρο προκειμένου ο αναλυόμενος, ως ομιλούν υποκείμενο, να δώσει ο ίδιος κάποιες αληθοφανείς ερμηνείες, οι οποίες στη συνέχεια θα λειτουργήσουν ως κινητήριος μοχλός της «γνώσης» και της αλλαγής. Η ψυχανάλυση μπορεί να διευκολύνει τον αναλυόμενο να διατυπώσει το «σύμπτωμα» που τον έχει φέρει στην πόρτα του ψυχαναλυτή, αλλά μπορεί εξίσου και να επιφέρει αλλαγές ζωής. Στο ανά χείρας μανιφέστο θα είμαστε μετριοπαθείς ως προς τις αξιώσεις μας από την ψυχανάλυση· παρ' όλα αυτά, πιστεύουμε ότι, σε σχέση με την ψυχιατρική και την ψυχολογία, αποτελεί μια προοδευτική, θεραπευτική εναλλακτική. Κι ευθύς αμέσως θα εξηγήσουμε γιατί.

Στα επόμενα κεφάλαια θα περιγράψουμε τα στοιχεία που συγκροτούν την ψυχανάλυση, εστιάζοντας στην έννοια του *ασυνειδήτου*, σε μια προσπάθεια να καταδείξουμε τον τρόπο με τον οποίο οι ζωές μας επαναλαμβάνουν ασυνείδητα κάποια μοτίβα, τα οποία επαναλαμβάνονται εν συνεχεία και στην κλινική πρακτική· θα δείξουμε το πώς η *επανάληψη* κάποιων αυτοκαταστροφικών και οδυνηρών μοτίβων αποτελεί την έκφραση μιας *ενόρμησης* που λειτουργεί είτε από τη σκοπιά της ζωής είτε από τη σκοπιά του θανάτου, αλλά και τον τρόπο που μεταχειρίζεται ο αναλυτής αυτήν την επανάληψη στη *μεταβίβαση*. Θα επιμείνουμε στην κλινική θεμελίωση των τεσσάρων αυτών στοιχείων λόγω του ότι η ψυχανάλυση ανα-

δύθηκε και εξελίχθηκε πρωτίστως ως μια κλινική μέθοδος, και όχι επειδή θέλουμε να προωθήσουμε την ψυχαναλυτική θεραπεία ή να την προτείνουμε στους αναγνώστες μας. Σκοπός μας είναι να αναδείξουμε τις ενδεχόμενες επαναστατικές πτυχές της ψυχανάλυσης και τον τρόπο που θα μπορούσαν να τεθούν στην υπηρεσία των κινήματων απελευθέρωσης στους αγώνες του σήμερα.

Σε αυτό το μανιφέστο θα μας απασχολήσει η προοδευτική και επαναστατική πολιτική αποτελεσματικότητα της ψυχανάλυσης και όχι η διάδοση της ψυχαναλυτικής θεωρίας ή της κλινικής πρακτικής (παρόλο που θα συμπεριλάβουμε και μια συζήτηση για την άρθρωση της «κλινικής» ως ενός εν δυνάμει προοδευτικού χώρου για την πολιτική πρακτική). Το μανιφέστο αυτό δεν είναι μια εισαγωγή στην ψυχανάλυση –άλλη μία μεταξύ άλλων–, αλλά ένα επιχείρημα που αφορά στη σύνδεση ψυχανάλυσης και επανάστασης. Εφόσον οι αναγνώστες μας το επιθυμούν, μπορούν να διαβάσουν περισσότερα για την ψυχαναλυτική μέθοδο και θεωρία σε άλλα εισαγωγικά κείμενα, λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη τις προειδοποιήσεις μας για τον τρόπο που η ψυχανάλυση έχει κατά καιρούς διαστρεβλωθεί και αφομοιωθεί.

Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός και η ψυχανάλυση είναι ένα πολύτιμο εργαλείο που χρειαζόμαστε τώρα για να τον υλοποιήσουμε. Ασφαλώς, μια τέτοιου είδους χρήση της ψυχανάλυσης δεν σημαίνει ούτε ότι θέλουμε να εισαγάγουμε την ψυχαναλυτική ιδεολογία στις διάφορες μορφές αγώνα, ούτε ότι φανταζόμαστε πως θα είναι αναπόσπαστο κομμάτι τους εσαεί. Η ψυχανάλυση αναδύθηκε υπό μία συγκεκριμένη μορφή την

οποία είμαστε σε θέση να αξιοποιήσουμε προς όφελός μας, και οφείλει να αποσυρθεί άπαξ και καταφέρει να φέρει εις πέρας το έργο που της έχει ανατεθεί.

Σε αυτό το μανιφέστο θα προσπαθήσουμε να ανασκευάσουμε την ψυχανάλυση ως μια μορφή αυθεντικής κριτικής ψυχολογίας που θα λειτουργεί ως ένα αποτελεσματικό εργαλείο για τα κινήματα απελευθέρωσης. Στεκόμαστε κριτικά απέναντι στην ψυχολογία, όπως και σε όλα τα ψ επαγγέλματα. Η διαλεκτική κατανόηση της ψυχανάλυσης, η αναγνώριση των ελλείψεών της καθώς και η έμφαση στα δυνατά της σημεία θα καταφέρουν να μας απομακρύνουν από τέτοιου είδους προσεγγίσεις.

Πιστεύουμε ακράδαντα ότι, για να μπορέσει η ψυχανάλυση να είναι χρήσιμη στα κινήματα απελευθέρωσης, οφείλει να ασκεί διαρκώς κριτική μετασχηματίζοντας τον εαυτό της. Λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες ανάγκες των κινήματων, θα εξετάσουμε τον ρόλο του ασυνειδήτου, της επανάληψης, της ενόρμησης και της μεταβίβασης στην κλινική και πολιτική ανάλυση και πρακτική, προκειμένου να θέσουμε ερωτήματα που αφορούν στην υποκειμενική αλλαγή και τον μετασχηματισμό της πραγματικότητας. Και παρόλο που δεν θα καταφέρουμε να αποφύγουμε τα θεωρητικά ερωτήματα, το κλειδί βρίσκεται κατά κύριο λόγο στην *πρακτική*. Ό,τι μπορούμε να μάθουμε από την ψυχαναλυτική πρακτική είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πρακτική της απελευθέρωσης.

Επανάσταση

Ορίζοντας αυτού του μανιφέστο δεν είναι άλλος από τον σκοπό

της απελευθέρωσης, όπως τον αντιλαμβάνονται τα αντικαπιταλιστικά, αντιπατριαρχικά, αντιρατσιστικά και αντιαποικιοκρατικά κινήματα. Οι σελίδες που ακολουθούν έχουν γραφτεί για εκείνα τα κινήματα απελευθέρωσης που εναντιώνονται σε κάθε μορφή εκμετάλλευσης και καταπίεσης· στεκόμαστε δίπλα τους με αλληλεγγύη. Η ψυχανάλυση –όπως μας αφορά εδώ– είναι εναρμονισμένη με το «αρνητικό», με το «αντι», με ό,τι υπάρχει μέσα μας και μας ωθεί να επαναστατήσουμε. Και όπως αυτά τα πολιτικά κινήματα, έτσι και η ψυχανάλυση επισημαίνει κάτι θετικό ως προς τη φύση του ανθρώπινου υποκειμένου: την ικανότητά του να αξιολογεί, να αναστοχάζεται και να αλλάζει τον κόσμο, καθιστώντας τον πιο ευάλωτο στον δημιουργικό μετασχηματισμό.

Το μανιφέστο αυτό έχει γραφτεί σε μια συγκυρία πολιτικο-οικονομικής κρίσης εντός της οποίας ο συμβολικός κόσμος στον οποίο διαμένουμε ως ανθρώπινα όντα έχει διαταραχθεί και οι κόσμοι που θα μπορούσαμε να οραματιστούμε έχουν πληγεί από αινιγματικές, υλικές δυνάμεις του πραγματικού που βρίσκονται τελείως έξω από τον έλεγχό μας. Σε τέτοιου είδους συγκυρίες, το απύθμενο βιολογικό υπόστρωμα της ύπαρξής μας, η άγνωστη φύση μας, εκρήγνυται στο συμβολικό μας σύμπαν, με αποτέλεσμα την επιδείνωση των κοινωνικών αντιφάσεων στις οποίες όλοι υπαγόμαστε· αντιφάσεις που, αν θέλουμε να αντισταθούμε και να επιβιώσουμε, οφείλουμε να κατανοήσουμε και να υπερβούμε. Ενώπιον αυτού του κινδύνου πρέπει να παραμείνουμε ενωμένοι.

Ένας φονικός ιός, λόγου χάρη, μπορεί να αποτελέσει παγκόσμια απειλή· ωστόσο, είναι εξαιρετικά σαφές ότι αυτός ο